

1080

Dr. A. SCHULZENBERG,

N 14

Kuidas rawitsien ja hoian ma oma hambaid?

W. Finkbeiner,

Tallinnas.

~~321~~

Tartu Eesti Arstide Seltsi
Raamatukogu.
№ 193.

Tallinnas.

Trükitud G. Pihlaka kuluga.

1/10

A-1857. III

Kuidas rawitsien ja hoian ma oma hambaid?

W. Finkbeiner,

Tallinnas.

M

321

Tartu Eesti Arstide Seltsi
Raamatukogu.
№ 321

Tallinnas.

Trükitud G. Pihlaka kuluga.

Доволено ценаурою. — Юрьевъ, 27-го Сентября 1901 г.

Типографія «Ревельскаго Наблюдателя».

Зярестрифф феелатуд.

Neid lehti auustatud lugejatele äraandes, pean ma tunnis-
tama, et minule paljude arstiabi tarvitajate soov ja
hammaste puudulik ravitsemine, mis minu tegewuses kahjuks
wäga sagedasti ettetulewad, eelolewate ettewatuise-abinõuude wälja-
andmiseks hammaste alalhoidmiseks, millede hooletusesse
jätmisele nii palju kahjulikkusid tagajärgefid järgnewad, põhjust
on andnud.

Üleüldiselt ei osata kahjuks hammaste tähtsust ja
wäärtust terwise ja näo kenaduse alalhoidmiseks kalliks pidada.

Hambad, mis hooletuse ja wõltsi arstimise läbi, nende
õige alalhoidmise pääle waadates, oma tegewusele kõlbmataks
on saanud, ei wõi toitu seedimisele tarwilikult ettewalmistada,
misläbi wiimane rikutud saab ja kahetsusewäärilisi taga-
järgefid enese järele tõmbab.

Mina olen enesele waewaks wõtnud, selles wäikeses
raamatukeses hammaste, nende tähtsamate seedimise abinõuude
alalhoidmist, mis ka inimise wäljaspidises olemises ilma-
paistwat oja mängiwad, lihtsalt igale lugejale arusaadawaks
teha. Selle raamatu seadsin mina iseenele mitme aastalises
tegewuses korjatud teaduste ja hambaarstlistes ajalehtedes
ilmunud tähtsamate juhtkirjade põhjal kokku ja ma arwaksin
oma waewa rikkalikult tasutud olewat, kui wäikene jagu
nende ridade lugejatest selles raamatukeses olewate õpetuste
järele teeks.

* * *

Alguse efiteks kõige vähemate laste hammaste rawitsemisega pääle:

Iga ema peab oma lapse suud kohe pääle sündimist korralikult rawitsema, et sääl mitte hapnikud elule ei tõuseks, mille tagajärgebeks suukäsi — hädaohtlik ja walusünnitaw suuhaigus — kõhutõbed ja muud haigused on.

Suud peab iga söömaaja järele wäikese sõrme ümber mäsitud higroskoopialise puuwillaga, mis kaheprotsendilise borhapu wee sisse (igas aptekis saadawal) kastetud on, pesema, ja seda puhastamise wiisi wõib ka weel siis edasi pruukida, kui hambahari lapse kolmandamal eluaastal tarwitusele on wõetud, sest et see kõik haigusesünnitajad juus ja keele pääl ära häwitab.

Suuremate laste suupuhastamise juures tahan ma lugejate tähelepanemist p i i m a h a m m a s t e rawitsemise pääle pöörata.

Et wanemad piimahammaste alalhoidmise pääle laste juures suuremat rõhku ei pane, on juba üleüldiselt teada, kuid see on kahjulik. Mida hoolsamini neid puhastatakse, seda terwemad on pärast jäedawad hambad. Ka ei wõi inimene, kes täiesti hambaid ei tunne, jäedawate ja piimahammaste juures wahet teha, ja — on üks piimahammas mädanemas, siis hakkab kõrwalolew hammas, mis üks jäedawatest olla wõis, ka mädanema. Järgesti on aga piimahambal päält näha terve kujuk, kuid tema ja järgmise hamba wahel on juba mädaniku ollused elutsemas, mida asjatundmata inimene tähele ei oska panna, sest et kõrwalolew hammas õige tihedalt esimese kõrwale on kaswanud, ainult hambaarst wõib neid säält hoolsa järelewaatamise läbi üles leida. Sellepärast on iga

ema kohus, lapsi üks kuni kaks korda aastas hambaarsti juurde viia, et see mädanema läinud piimahambad ära plomberiks, ja need, mis enam plomberida ei kõlba, välja tõmbaks.

Tihhti juhtub ka, et jäedaw hammas piimahamba tagast välja kaswab, kuna viimane veel täielikult tugewasti ja liikumata oma paiga peal seisab. Niisugusel juhtumisel peab piimahammas väljatõmmatud saama, sest wastasel korral kaswab jäedaw hammas wiltu.

Harilik piimahammaste väljakaswamine higemete seest sünnib wiindama ja kahesjandama kuude wahel pääle sündimist. Kuid seda aega just kindlasti ära määrata ei wõi, sest et nimetatud hambad ka mõnikord warem ehk hiljem enestele teed teewad.

Hambad ilmuwad harilikult järgmises korras :

1) Kaks esimest lõikhammast alumises reas, milledele ka warsti needjamad päalmises reas järgnewad, 5. kuni 8. kuuni.

2) Kaks järgmist lõikhammast, milledest üks ühel ja teine teisel pool esimesi seisawad, alumises ja ka warsti päalmises lõualuudes — 7. kuni 10. kuuni.

3) Kaks alumist ja siis ülemised esimesed puremisehambad — 12. kuni 16. kuuni.

4) Ülemised nurga — wõi silmahambad sellesama nimeliste alumistega — 14. kuni 20. kuuni.

5) Tagumised puremisehambad alumises ja siis ülemises hammaste ridades — 20. kuni 36. kuuni.

Jäedawate hammaste väljakaswamine on :

1-mesed molarhambad (juured põsehamb.)	5	kuni	6	aastani.
2-jed keskised lõikhambad	7	"	8	"
2 " äärmised lõikhambad	7 ¹ / ₂	"	8 ¹ / ₂	"
1 " biskupidatid (wäikesed põsehamb.)	9	"	10	"
2 " biskupidatid	10	"	12	"
Silmahambad	12	"	13	"
2-jed molarhambad	12	"	14	"
3 " molarhambad	18	"	25	"

ja veel hiljem.

Wäga kiiduväärt ja õnnistuserikaste tagajärgedega on nende wanemate hoolekandmine laste eest, kes wiimaseid 6 kuni 14 eluaastani iga kolme kuni kuue kuu tagast hambaarsti juurde wiivad, et wiimane eluks ajaks määratud hammastele tee higemetes wabaks teeks ja elule tõusnud haigused ära parandab, enne kui need kaugemale jõuaksiwad minna. Üheltpoolt kaotawad lapsed nende eeskirjade täitmise juures ilmaaegse hirmu, mida nad sõna „hambaarst“ kuuldes tunnewad, kuna nad tõsihämbawalu tundma ei õpigi, ja jefkombel nende tagajärgede eest kaitstud on, mida wiletsad ja haiged hambad enestega kaasa toowad; teiselt poolt aga hammaste wäärtust kalliks pidama õpiwad, nii et nad wanemaks saades organi hooletuse sisse ei jäta, millel, selle pääle waatamata, et ta üks kallimatest ehtetest inimese kehajagudes on, ka terwise pääle juur mõju on.

Zuba waraselt peab hammaste puhastamist hambaharja läbi algama ja kolme kuni nelja aastast last wõib ilma waewata selle tarwitusele harjutada. Sellepärast peawad ka wanemad ja isikud, kelle hoole alla lapsed usaldatud on, kõige esiteks selle pääle rõhku panema, et igapäine hambaharja pruufimine lastele hariliseks kombeks saab, ja et pärastises elus enam mingi asi selle pruufimist takistada ei wõi.

Mudeksandmata on see, kui üleskaswawat noortfugu selle mõtte pääle juhitate, et hammaste puhastamine tühi halpus olla, kuna wanemate kohus neid manitseda ja neile äraseletada oleks, et hooletusesse jäetud hammaste ja haigete higemete läbi terve rida kardetawaid haiguseid tõusta wõiks, mis terwise pääle rõhuwalt mõjuwad.

Riisjamašugune lugu on ka täiskaswanud inimeste hammaste rawitsemise juures. Ka saawad siin, selle pääle waatamata, et paljude inimeste juures juba piinlik hambawalu wiimaste puhastamist meelde tuletab, esimesed sammud selleks tegemata jäetud. Sellepärast on ka inimesi, kes kuud otša hambaharja ei tarwita, ja kõwaid asju: päähleid, konta,

puuwiljakivi j. n. e. hammastega puruks näriwad, mis läbi isegi kõige kõwemad hambad rikutud saawad ja ägedat valu sünnitawad, mis neid üsna ära häwitawad ehk tarwitamisele kõlbmataks teewad; hammaste puhastamine ja rawitsemine saab enamasti niikaua hooletuse sisse jäetud, kuni nende parandamine täiesti wõimata on.

Niipea, kui hamba sees õõnsust tähele pandakse — ja olgu auk kas nõela otja suurune — peab kohe plomberimine käsile wõetama, sest mingi asi ei wõi mõistmatam olla, kui seda kuni walu tundmiseni edasi lükata. Hammast, mille juures mädanemise märgid tähele pandud on, wõib weel puhastamise ja rawitsemise läbi täiesti terweks saada, kuna hamba hooletusesse jätmise juures parandamise tagajärjed kahtlased on. Sihtjad, igapäew ettetulewad juhtumised, et inimesed, kes oma loomulikud hambad kaotanud, walmis on kunstlikkude hammaste eest enam wäljaandma, kui haigete plomberimine oleks maksma tulnud, on kindlaks tunnistuseks, et need siis, kui juba hilja on, kahetsewad, et nad oma hambaid mitte aegsalt puhastanud ja rawitšenud, ning käepäralt olewate abinõuude läbi parajal ajal päästnud ei ole.

Sga söömaaja järele peab suud leige wee läbi, kus sisse wähe suupuhastamise wedelikku segatud on, loputatama ja hambahari tarwitusele wõetama. Hammaste puhastamise pulbrid peawad ollusest, mis hambaid polerib, walmistatud olema. Peeneks õõrutud kriit täidab seda ülesannet täielikult.

Ka nõuab hambaharja walimine ja puhastamise wiis suurt tähelepanemist. Harjaste read ei tohi mitte liiga tihedalt teineteise kõrwal seista ja hambahari mitte liiga kõwa olla. Nühkimine harjaga ülevalt alla ja alt ülespoole on kasulikum kui põigiti mööda hammaste ridaõõrumine, sest et sel wiisil harjaksed hammaste wahel kogunud musta täielikult wälja toowad.

Ka haigused, nimelt aga ägedad palawikud, mõjuwad häwitawalt hammaste pääle, ja soowida oleks, et kui haige seda wäljakannatada wõib, tema hambaid siis harjaga järgesti

puhastataks. Tingimata aga peab suud borhapu weega puhastatama, sest et see puhastamise wiis mitte ainult üldisefks kaitseks hammastele ei ole, waid ka tegelikult haigufe paranemist edendab.

Iseäralise hoolega peab suud pääle hapnikkude, rauarooste, wiinamarjade j. n. e. pruukimise loputatama, sest et nime-
tatud asjade tarwitamine kahjulikult hammaste pääle mõjub. Niisamajugused häwitawad ollused on ka suhkru sees, mis oma häwitamise tööd iseäranis siis hammaste kallal toimetawad, kui see suus sulab.

Kardetaw hammaste waenlane on hamba-
kiwi, ennemalt ka wiinakiwiks hüüitud. Teda sünnitab lubja-
sool, mis üks harilikudest ilaollustest on, ja ta kogub ennast
enamasti päalmiste puremise- ja alumiste lõikhammaste külge.
(Isegi kunstlikkude hammustamiste juures võib hambakiwi
puuduliku puhastamise tõttu juurel mõõdul kofku koguda.)
Hambakiwi algab oma kaswu higemete juurest pääle ja võib
nii kõrgele ennast ajada, et hamba kõige krooniga oma alla
matab. On hammaste juured higemete mädanemise ja
hambakiwi kogumise tõttu oma kätte kaotanud, siis tungib
nimetatud kiwi kuni juurte otsadeni ja weel kaugemalegi.
Iseäranis juurel mõõdul kogub hambakiwi wigaste ham-
maste ümber, sest et haige wiimaste puhastamise juures walu
tunneb ja sellepärast nende rawitsemise üsna järele jätab.
Hambakiwi on mitmet karwa ja mitmest ollusest kofku
kogutud. Mida tumedam — seda kõwem, ja mida walfjam
— seda pehmem ta on. Tema lüffab higeme põletiku
mädanemise kujuk piffamesti tagasi, tungib kuni juure otsani
ja teeb hamba, wiimase olluste häwitamise läbi, oma koha
pääl lõualuu sees lahti, kuni see säält wiimaks iseenesest ära
tuleb. Isegi puhtust armastajate inimeste juures, kes eneste
hambaid hoolega hariwad, võib hambakiwi koguda, kuid
aga vähemal kujul, kui see harilikult sünnib. Suurel
hulgal kogub ta aga nende inimeste juures kofku, kes ham-
maste korraliku puhastamise pääle rõhku ei pane, ja

iga ühe kohus on, hambakiwi ilmuuimisel jeda hambaarstile näidata, et oma suud walusünnitawatest ja wastumeelsetest suuhaigustest wabastada.

Juhime nüüd oma tähewpanemist nende pääle, kellel hambaid koguni enam ei ole. See äratab väga wastumeelset tundmust, kui isegi paremates ringfondades inimesi leidub, kellel ainult hammaste jätiised suus on.

Wäga suur mõju on hammastel näo kena kujud ja tema joonte kohta ja see ei ole sugugi liialdatud, kui üteldakse, et näo alumise poole wälimine kujud hammaste korraliku ehk forratu olekuga koos on.

Waatame ühe wanema inimese nägu, kes oma hambaid kaotanud, wähe ligemalt, siis näeme warsti, mis sugused tagajärjed hammaste puudumisel on: meile paistawad õõnsad, fisewajunud põsed, kofkutõmmatud huuled ja piff kitsas lõug silma, ja kõik see tunnistab nende tugede puudust, millede kohust hambad täitma määratud on. Meid inimesi on aga ka palju, kes kunstlikkude hammaste pruukimist tühjaks halpuseks tunnistawad, kuid nemad ise on just need, kes hambaarsti juurde ialgi fisje ei astu, kui mõni sõber ligidal on, sest et keegi ju teada ei tohi, et temal üks wõlts hammas suus on. Kuid selle eest ei pruugi ju keegi häbi tunda! Loomulikkude hammaste kaotamine on juba hariline asi ja see tuleb inimeste juures palju sagedamini ette, kui mõne teise kehajao häwitamine. — Kunstlikkude hammaste tarwitamine ei ole sugugi halpus, waid palju enam väga tarwilik asi, mida terwise seisuford tingimata nõuab, kui loomulikud enam alles ei ole. On wõlts hambad sel wiisil juhitud, et nad iga ülesande juures loomulikkude kohut täita wõiwad, siis annawad nad inimesele tundmust, mis rahulolemist tema terwise üle awaldab, aga sugugi häbipuna palgele ei aja; sellepärast ei ole siis hambad mitte ainult inimese kena näokuju pääle mõjuwad, waid ka tema kogu keha terwise pääle. E s i m e n e ja p ä ä ü l e s a n n e on hammastel närimine wõi toidu peeneks tegemine, enne kui see kõhu poolt wastuwõetud saab, ja toit

wõib ainult siis, kui ta tarwilikult peenikene ja ilaga segatud on, kõhus äraseeditud jaada. Et hammasteta juul mitte wõimalik ei ole toitu peeneks teha, on iseenejest arusaadam. Siin näitawad need tagajärjed, mis puudulikule seedimisele järgnewad, wäga selgesti, kui tähtjas hammaste tegewus inimese terwise kohta on, ka arstid on seda ütelnud mitu korda tõendanud, kui nad juust igasuguste kõhuhaiguste, üleüldise nõrkuse j. n. e. põhjuseid otsiwad.

Bind **20** fop.